

1976/1 0

Van STADSPOMP tot WATERLEIDING

door Br. P. v.d. Ven

Tegenwoordig is het een heel gewone zaak om aan drinkwater te komen.

We draaien de kraan maar open en we hebben water, zoveel als we willen.

Zelfs is er in de meeste huizen op diverse slaapkamers wel een vaste wastafel.

Dit in tegenstelling met een halve eeuw geleden, toen de mensen zich moesten behelpen met een lampetkan.

Mochten we 's nachts dorst krijgen, dan was daar de karaf, die we vóór het slapen gaan nog eens gevuld hadden met lekker fris water uit de pomp.

Hoe anders was het weer met onze voorouders gesteld, die het water uit de put moesten halen.

Deze stond in de meeste gevallen vlak bij de achterdeur, compleet met "putmik" en "putzwengel", omdat men in het 'achterhuis' het meeste water nodig had.

Was men met "putten" klaar, dan werd - maar lang niet overal - de put met planken afgeschermd om het stof en de bladeren van de vlierboom (naar Guido Gezelle zegt: de beschermer van de put) tegen te gaan.

De vlierboom overschaduwde de put, zodat in de zomerdag het water fris en koel bleef.

De allereerste putten waren van heiplaggen geslagen, daarna volgden de planken en rond 1870 werd de put alleen nog van metselstenen gemaakt.

Hoe de drinkwatervoorziening omstreeks deze tijd in onze stad was, en daarna de ontwikkeling ervan, willen wij nu gaan vertellen, voornamelijk aan de hand van de gemeenteraadsnotulen vanaf 1861, die op het gemeentearchief berusten.

Omstreeks deze tijd hebben enkele pompen in de stad gestaan, waarvan wel de voornaamste op de Markt en in de Bindersestraat stonden.

Uit de notulen van 27 september 1861 citeren wij: "een post

is voorgedragen met het doel de bestaande pomp op het marktplein ter verfraaiing van de gemeente te doen vervangen door een nieuwe en die pomp op een andere plaats over te brengen alsmede om de overige of te vernieuwen of te verfraaien.

Na langdurige deliberatie hierover wordt met algemene stemmen besloten deze post (d.w.z. onderhoud der pompen) te bepalen op Fl. 350.-- mits geen vernieuwing der pomp op het marktplein plaats heeft".

Hieruit kunnen wij wel konkluderen, dat de pomp op het Marktplein niet alleen voor de watervoorziening was bestemd, maar tevens funktioneerde als fraai "monument" voor de stad, en wel op die plaats, die vanouds de ontmoetingsplaats en het centrum van de stad was.

De pomp op de Markt moest dus steeds in goede staat verkeren. Zij was enigszins de trots van de stad.

Dan lezen wij enkele jaren niets meer over de pompen, totdat we aan het rampjaar 1866 komen: het jaar waarin de cholera uitbreekt.

Cholera, veroorzaakt o.a. door onhygiënische toestanden, kan voorkomen worden door speciale aandacht te besteden aan ondermeer goed en zuiver drinkwater.

Wij menen, dat in het kader van dit artikel een wat uitvoeriger stilstaan bij de gevreesde ziekte en de gevolgen daarvan verantwoord is.

Daar overal in den lande deze besmettelijke ziekte heerste was het zaak deze zo spoedig mogelijk de kop in te drukken. Daartoe namen burgemeester en wethouders direct een aantal besluiten, zoals:

- a. het oprichten van een vertrek of loods, waarin de plotseling overleden choleralijders enige tijd zouden kunnen worden bewaakt, voordat ze zouden worden begraven.
- b. het verbod om zolang de ziekte blijft heersen rouwmantels bij begrafenissen te dragen.

ovendien werd de veldwachter opgedragen tegenwoordig te zijn bij het desinfecteren van besmette voorwerpen.

aast deze maatregel werden door de inspecteur van het genees- undig staatstoezicht enkele voorschriften gegeven, waaraan

de hand moest worden gehouden:

- a. het maken van een politieverordening op het bouwen van huizen.
- b. het gebruik maken van een lijkenhuisje.
- c. het doen desinfecteren van mestvaalten
- d. het doen vernietigen van besmet stro, kleren enz., die niet meer ontsmet konden worden.
- e. het oprichten van pompen in buurten waarin geen goed drinkwater te krijgen is.
- f. het dagelijks doen reinhouden van de goten en "zooijen" (zoeien)
- g. het doen oprichten van een loods of aanwijzen van een verblijf ten behoeve van gezonde personen, die verbleven hebben in een door een choleralijder besmette woning.

Andere, door hem reeds voorgeschreven punten waren in Helmond in werking getreden.

Verder moest iedere dag aan het ministerie van binnenlandse zaken, afdeling medische politie, opgave gedaan worden van de personen, die door de cholera waren aangetast of tengevolge daarvan overleden.

Als toelichting op deze maatregelen staat nog het volgende vermeld in de raadsnotulen van 30 augustus 1866: "dat hij (de burgemeester) echter de veldwachter verzocht had bij het desinfecteren van besmette voorwerpen tegenwoordig te zijn, die hem beloofd had zulks te doen, doch na verloop van enige dagen vernam dat zulks niet geschiede, dat hij daarop den veldwachter had ontboden bij hem te komen, doch dat deze zich in geen twee dagen had vertoond, dat hij eindelijk den veldwachter ten raadhuize sprak en deze hem verklaarde tot het zuiver maken van woningen en het desinfecteren van besmette voorwerpen geen volk te kunnen krijgen en hij daarover het toezicht niet op zich kon nemen, wijl zijn vrouw daartegen was en dat dit de reden was waarom hij zich verwijderd had gehouden, dat eindelijk de heer H.H.A. Taabe dit werk op zich heeft genomen, die daartoe binnen weinig tijd het vereiste werkvolk had aangenomen en dat alsnu onder diens toezicht alles

goed verricht wordt; dat de heer G. de Roij beloofd heeft te zullen zorgdragen voor een lijkhuisje op het kerkhof en dat reeds twee personen op zich genomen hebben de lijken te zullen bewaken.

Het is duidelijk dat tengevolge van de diverse maatsregelen de begrote Fl. 150.-- "tot wering en beteugeling der cholera" niet voldoende meer is.

Een verhoging tot Fl. 600.-- ondervindt geen bezwaar bij de gemeenteraad.

In het verslag van dezelfde vergadering van 30 augustus 1866 lezen wij: "wordt door de leden in het algemeen de noodzakelijkheid betoogd, dat de doorspoeling van het zeer onreine water uit het fabriek der heren P.F. van Vlissingen aan ~~de~~ zijde (nl. bij de Donkere Poort) spoedig werd belet, door ene voorlopige afdamming aan de brug, aangezien sommige lieden van het water in de Ameide aldaar, ofschoon niet tot drinkwater, dan toch tot afkoken van aardappelen, groenten enz. gebruiken en er bij vele ingezetenen klachten en vrees bestaan, dan vooral thans, ook in de nabijheid zo zeer heersende cholera schadelijk werkt".

Een besluit in die zin wordt genomen, zodat niet lang daarna "met het oog op de heersende epidemie en ter verkrijging van zuiverder water in de Ameide" het riviertje bij de Donkerpoort voorlopig afgesloten wordt door een dam.

Op 11 oktober 1866 wordt een schrijven van het ministerie van binnenlandse zaken van de volgende inhoud ontvangen: wanneer er geen gevallen van cholera zich opnieuw voordoen, behoeft daarvan geen bericht meer aan het ministerie worden gezonden.

Kennelijk is de gevreesde ziekte uitgewoed.

Hoe het "Geneeskundig Staats Toezicht voor Noord-Brabant en Limburg" over Helmond dacht, kunnen wij uit het onderstaande opmaken.

Het is een citaat uit een brief van de Inspecteur Ingenhousz van 5 april 1867 aan het gemeentebestuur van Helmond.

"Helmond, ik moet het bekennen, is in mijne inspectie eene der gemeenten waar met betrekking tot de hygiëne, veel kan en moet gedaan worden; Helmond betaalde dure tol, 196 personen vielen als slachtoffer der cholera, en zouden nu

uit zulke droevige ondervinding geen heilzame lessen voor de toekomst getrokken worden ?

Moet nog een tweede dergelijk ongeluk Helmond treffen vóór dat zorg zal gedragen worden voor goede woningen, vermeerdering van pompen, afvoer van fabriekwater, reinheid van straten en gooten, enz...

Ik reken op de krachtadige medewerking van het gemeentebestuur, en hoop, dat bereids met het in leven roepen van nuttige werken die betrekking hebben op den algemenen gezondheidstoestand, een aanvang is gemaakt".

Op 5 juli 1867 deelt de voorzitter in de raadsvergadering mede van de Gezondheidscommissie vernomen te hebben: "... dat het wenselijk ware dat twee nieuwe pompen ter algemene voorziening van drinkwater werden daargesteld als ene in de Molenstraat en ene in het Groenewoud; dat die commissie reeds last heeft gegeven om onderzoek te doen naar het water in de bestaande put in het Groenewoud en ingeval dit water goed bevonden wordt dan behoefde daar geene nieuwe put gegraven te worden, dat nog twee staanstukken, bakken en ijzerwerk van oude pompen voorhanden zijn die nog gebruikt kunnen worden".

De gemeenteraad besluit aan het verlangen van de gezondheidscommissie gevolg te zullen geven.

Dus oude pompen moesten opgesteld worden, met waarschijnlijk alle gevolgen van dien.

Maar zuinigheid was (en is) iets waar men niet onderuit kan.

Eind augustus 1867 ontving de burgemeester via de commissaris der Koningin van de minister van binnenlandse zaken het volgende schrijven, gedateerd 22 augustus 1867: "...wenselijk, dat kermissen en jaarmarkten niet mochten gehouden worden, wanneer de cholera een epidemische uitbreiding mocht verkrijgen; dit laatste is nu werkelijk het geval, te Rotterdam en te Dordrecht, terwijl in verscheidene Zuid-Hollandse gemeenten zich gevallen hebben voorgedaan veelal met doodelijken afloop.....

Ik heb daarom de eer de burgemeesters van gemeenten, waarin de eerstvolgende weken of maanden kermis zou worden gehouden, aan te sporen om bij voorkeur in eene beslotene raadsvergadering de vraag te behandelen of onder deze omstandigheden schorsing of althans uitstel der kermis wenselijk ware." Of de waarschuwingen van derden veel invloed hebben gehad wordt niet duidelijk.

De drinkwatervoorziening - vooral voorziening van hygiënisch en zuiver drinkwater - is een aanhoudende zorg voor het gemeentebestuur.

De totale onkosten voor het onderhoud van de pompen in het jaar 1867 hebben Fl. 344,58 bedragen.

In de raadsnotulen van 18 januari 1868 wordt de noodzakelijkheid van goed drinkwater nog eens benadrukt: "Dat het eene volstrekke noodzakelijkheid is aan de ingezetenen goed drinkwater te verschaffen, al de bestaande gemeentepompen en putten behoorlijk zijn nagezien en gezuiverd en daarbij geheel of gedeeltelijk vernieuwd zijn".

Met trots kan de burgemeester in deze vergadering konstateren dat de gemeente in het jaar 1867 verschoond is gebleven van de elders wederom geheerst hebbende cholera.

De pompen in Helmond zijn steeds een grote zorg voor de gemeenteraad geweest.

Zo zien wij in september 1868 dat de pomp in de Molenstraat uit de roulatie wordt genomen vanwege "hare salpeterachtige uitdampen".

Nu wordt de pomp in de Kerkstraat, die ook al een poos defect is, in aller ijl in orde gemaakt.

Sommige mensen hadden in deze jaren in huis al een pomp geplaatst.

Dit was mogelijk, wanneer men vanuit de gemeenteput een buis aanlegde naar zijn woning.

Dat hier nogal verplichtingen aan verbonden waren, blijkt duidelijk uit de raadsvergadering van 30 oktober 1871, waarin het verzoek van Jan Francis Roefs, timmerman, wonende op de Heuvel, om een buis te mogen aanleggen vanaf de put, die voor zijn huis ligt, behandeld wordt.

Zijn verzoek wordt ingewilligd, mits hij zich aan de volgende voorwaarden onderwerpt:

- a. Hij moet jaarlijks vóór 31 december aan de gemeente Fl. 50.-- betalen.
- b. Hij is verplicht bij eerste vordering van het gemeentebestuur de buis uit de put te verwijderen en alles op zijn kosten in de oude toestand terug te brengen
- c. Wanneer na aanmaning door het gemeentebestuur de adressant de buis niet binnen 8 dagen heeft opgeruimd en de put behoorlijk heeft hersteld is het gemeentebestuur gemachtigd alles op zijn kosten te herstellen.
- d. Alleen de adressant, zijn erven of rechtsverkrigenden, en eventuele huurders van zijn woning mogen van deze vergunning gebruik maken.

Daar het met de pompen iedere keer wat anders was, meende de burgemeester het onderhoud hiervan begin 1873 in het openbaar te moeten aanbesteden om er zeker van te zijn dat de pompen blijven functioneren.

Op 29 januari 1873 hebben de burgemeester en wethouders dan ook in het openbaar aanbesteed het onderhoud van de gemeentepompen voor de jaren 1873 - 1875.

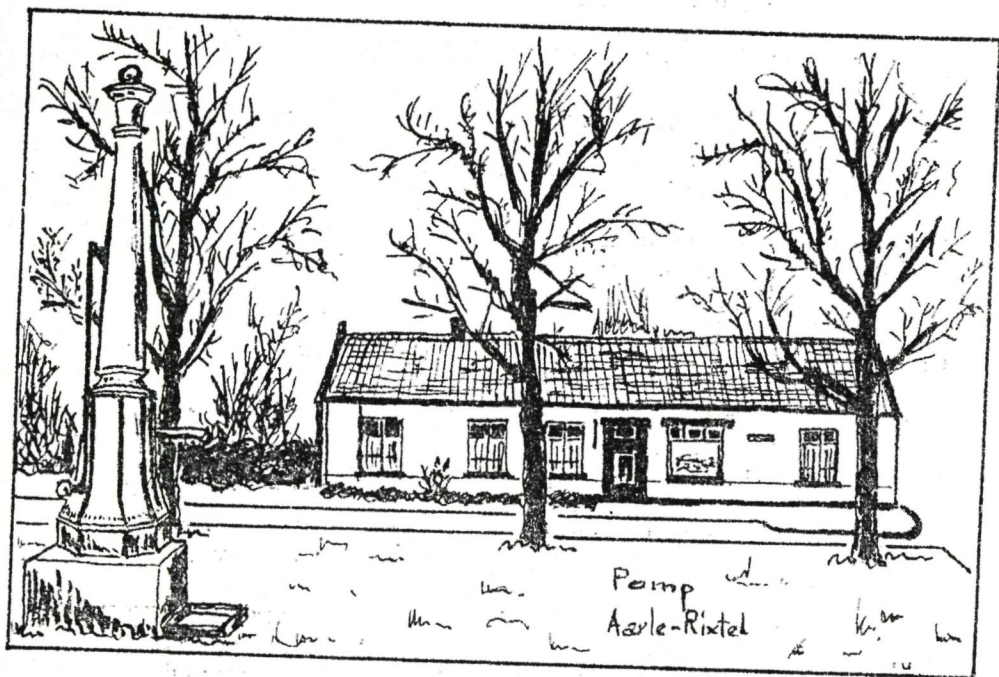
Ingeschreven hebben J.A. Luyben en J. van der Lande voor resp. Fl. 105.-- en Fl. 48.-- per jaar.

Op voorstel van de voorzitter van de raad wordt in de vergadering van 7 februari 1873 besloten het werk te gunnen aan J. van der Lande voor Fl. 48.-- per jaar.

In de vergadering van juni 1877 wordt gesproken over de verplaatsing van de pomp op het Binderseind, de daardoor veranderde waterafvoering en de bestaande waterleiding in de Heistraat.

Jammer, dat van de inhoud van de discussies niets anders is genotuleerd, behalve dat een drietal leden daarover het woord hebben gevoerd.

Besloten werd, dat de daaraan verbonden werken gegund zouden worden aan de aannemer Jan van Gaal voor de som van Fl. 628.--

In de vergadering van 31 mei 1880 merkt de heer Berings op, dat op de begroting van 1880 een som is uitgetrokken voor een nieuwe pomp in de Bindersestraat. Omdat hij meent, dat de vernieuwing van de pomp in de Kerkstraat veel noodzakelijker is, verzoekt hij de vergadering akkoord te gaan met zijn voorstel. De raad heeft er geen problemen mee.

In 1884 dreigt er weer een cholera epidemie. Bij de bespreking van het ontwerp van de "verordening op de openbare reinheid", in de vergadering van 30 juni 1884 wordt opgemerkt, dat vaststelling, maar vooral strenge toepassing van de verordening noodzakelijk is "immers de zoozeer gevreesde cholera is weder in Europa verschenen". Burgemeester en wethouders worden door de raad gemachtigd "tot het doen van alle uitgaven die zij noodig achten voor het nemen van voorzorgsmaatregelen in het belang der openbare gezondheid".

Op 12 juli 1884 spreekt het raadslid Prinzen zijn waardering uit voor de wijze waarop het dagelijks bestuur de zaak heeft aangepakt.

Hij zegt ook zeer ingenomen te zijn met de proef om op het Binderseind een pomp te slaan.

Het blijkt dat deze reeds goed water bevatte.

Immers: "Ook het verschaffen van goed drinkwater is een der beste middelen die voor het volk gedaan kunnen worden".

De voorzitter deelt nog mede, dat het water uit deze pomp "zeer staalhoudend en goed van smaak en kleur is, wanneer het niet te lang staat".

In de vergadering van 18 augustus 1884 wijst Prinzen nog eens op de cholera, die zich met name in Frankrijk sterk verbreidt.

Hij wijst erop, dat het noodzakelijk blijft met maatregelen als desinfectie voort te gaan.

"Ook geeft hij nogmaals in overweging om enige nieuwe northon-pompen te slaan.

Goed drinkwater is toch een der beste middelen voor het behoud der volksgezondheid.

Hij meent dat vooral nu het tijdstip gunstig is, omdat de buizen zoo goedkoop zijn.

Een meter buis die vroeger Fl. 1,40 à Fl. 1.50 kostte is thans te koop voor Fl. 0.85."

De voorzitter zegt, dat met het desinfecteren wordt voortgegaan.

Wat de northon-pompen betreft, zegt hij dat er 3 proeven zijn genomen, waarvan die op Binderseind goed geslaagd is.

De 2 proeven op de Heuvel zijn niet zo geslaagd.

Die pompen geven slecht onbruikbaar water.

Deze pompen zullen nog dieper gedreven moeten worden.

Obk in de Heistraat bij de weduwe van Bracht zal nog een pomp worden geslagen.

De aandacht van het gemeentebestuur blijft - gewild of ongewild - gevestigd op de pompen.

Verschillenden zijn defect.

De bewoners uit de Heistraat moeten hun drinkwater op de Markt halen.

De andere voor hun bereikbare pompen zijn allen defect.

Van sommigen is het binnenwerk versleten.

Anderen zijn vernield: de straatjongens hebben een grote handigheid om steentjes en ander goed door de uitloop naar binnen te brengen, waardoor de zuigers buiten werking worden gesteld en zelfs blijvend beschadigd worden.

In 1887 wordt de gemeenteraad met een schenking geconfronteerd, die vele en lange diskussies tot gevolg heeft.

Notaris Rovers uit Asten heeft aan het gemeentebestuur geschreven, dat in het testament van Catharina A.P. Ramaer, weduwe van Hendrikus A.J. van der Heijden, opgemaakt 25 mei 1878, een beschikking voorkomt, die inhoudt dat zij Fl. 1000,-- ter beschikking stelt "voor het daarstellen binnen een jaar na haar overlijden onder het toezicht van hare executeurs (W.A. Ramaer en P.F. van Vlissingen) van twee vorstvrije stadspompen, te plaatsen aan de goot voor het huis, thans bewoond bij de gezusters Clercx, wijk A nr 49 en thans bij notaris Dijkhoff, wijk A nr. 58 waar die vroeger gestaan hebben".

Het legaat zal aan het gemeentebestuur worden uitgekeerd, nadat de pompen zijn gereed gekomen en door de executeurs zijn goedgekeurd, en dit alles onder de bepaling, dat het gemeentebestuur de pompen behoorlijk zal onderhouden en nooit zal laten slopen.

De voorzitter zegt met de heer Ramaer over deze zaak gesproken te hebben, die hem echter had medegedeeld dat hij "ook voor het eerst uit het testament van de beschikking kennis kreeg en vroeger daarvan nooit had gehoord en daarover ook nog niet had gedacht".

Prinzen stelt het wel op prijs, wanneer de gemeente op deze manier aan twee goede pompen kan komen.

Maar of de schenking aanvaard moet worden, is nu nog niet te beantwoorden, zolang de eisen van de executeurs niet bekend zijn.

Het raadslid Coovels vindt de bepaling dat de pompen nooit gesloopt zullen mogen worden erg bezwaarlijk. Dijkhoff acht de zaak nog niet rijp voor een beslissing. De raad moet eerst op de hoogte zijn van de verplichtingen, die uit aanvaarding van de schenking voortvloeien. Hij suggereert de beslissing in een besloten vergadering te nemen.

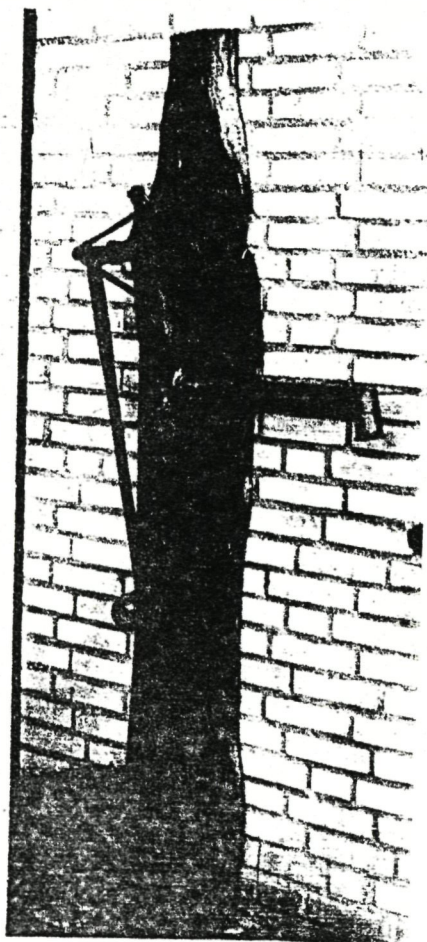
De heer Konings zegt het jammer te vinden dat de pompen niet beter verdeeld zijn.

In de Bindersestraat en op de Markt staan er thans reeds drie en in de Veestraat geen enkele.

De voorzitter zegt, dat burgemeester en wethouders nu eerst nader contact zullen opnemen met de executeurs om daarna in de raad verder te spreken.

In de vergadering van 28 november 1887 deelt de voorzitter mede, dat de executeurs testamentair zich "stiptelijk" zullen houden aan de bepalingen van het testament.

wordt vervolgd.

MULARPOMP